

VII

ՄԵՐ ՀՈՒԲԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

ՀԱԿՈՒ ՉՈՒԱՔՅԱՆ – 75

Բազմաբեղուն է 75-ամյա վաստակաշատ մանկավարժ, լեզվաբան, ազգագրագետ, բանագետ, բանահավաք, բանասեր, հրապարակախոս, պատմական գիտությունների դոկտոր Հակոբ Չոլաքյան գիտնականի վաստակը: Նրա ծանրակշիռ գիտական հետազոտություններն ու գրական, հրապարակախոսական գործերն ամփոփված են տարբեր բնագավառների շուրջ 60 աշխատություններում, պարբերականներում տպագրված շուրջ 40 գիտական հոդվածներում, համագանցային գրառումներում, ակնարկներում, ավելի քան 200 պատմվածքներում ու գեղարվեստական ակնարկներում, գիտական ու մանկավարժական զեկուցումներում և ուսումնասիրություններում:

Հակոբ Մարտա-Աբրահամի Չոլաքյանը ծնվել է 1947 թ. հոկտեմբերի 16-ին Սիրիայի Քեսապի շրջանի Գարատուրան գյուղում: Նախնական կրթությունն ստացել է ծննդավայրի Ազգային Մեսրոպյան նախակրթարանում (1954–1961 թթ.), ապա Քեսապի Հայ ավետարանական Նահատակաց նախակրթարանում (1961–1963 թթ.): 1963–1968 թթ. Հ. Չոլաքյանը սովորել է Այնճարի (Լիբանան) Հայ ավետարանական երկրորդական վարժարանում: 1968–1969 թթ. այս նույն վարժարանում աշխատել է որպես ուսուցիչ: 1969–1970 թթ. եղել է Բեյրութի Հայկազյան քոլեջի հայագիտական ամբիոնի մասնավոր ուսանող: Հ. Չոլաքյանը 1970 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի հայոց լեզվի և գրականության բաժինը: Երեք տարի սովորել է ԵՊՀ-ում և այդ ընթացքում բարեհաջող հանձնել հնգամյա կուրսի բոլոր քննությունները, 1973 թ. ստացել է բանասերի և հայոց լեզվի ու գրականության ուսուցչի որակավորում և վերադարձել Այնճար:

1973–1976 թթ. եղել է Այնճարի Հայ ավետարանական, Բեյրութի ՀԲԸՄ-ի Երվանդ Տեմիրճյան և Ազգային Խսանամիոյան վարժարանների հայոց լեզվի և հայ գրականության ուսուցիչ: 1976 թ. Բեյրութում սկսված քաղաքացիական կռիվների պատճառով Հ. Չոլաքյանը տեղափոխվել է Սիրիա և աշխատանքի

անցել Հալեայի Քարեն Եփփե ճեմարանում՝ միաժամանակ դասավանդելով Հալեայի Մխիթարյան վարժարանում ու Մխիթարյան հայագիտական ամբիոնում: 1976–2012 թթ. եղել է Հալեայի Ազգային Քարեն Եփփե ճեմարանի երկարամյա ուսուցիչը, 1996–2012 թթ.՝ Հալեայի Համազգայինի Հայագիտական ուսումնական հաստատության հայերենի դասախոսը: Ուշագրավ է, որ նա համատեղել է Այնճարի Հայ ավետարանական վարժարանի «Շիրազ», ապա Քարեն Եփփե ճեմարանի «Ծիլեր» աշակերտական պարբերաթերթերի պատասխանատու խմբագրի աշխատանքը՝ դրանք դարձնելով հայ գրին ու մշակույթին ծանայող մատաղ սերնդի ինքնարտահայտման յուրահատուկ հարթակ ու խոսակող:

Սիրիայում իսլամիստ ծայրահեղականների սանձազերծած քաղաքացիական պատերազմի և Հալեայի գնդակոծությունների ու անապահով իրավիճակի պատճառով Հ. Չոլաքյանը 2012 թ. ընտանիքով տեղափոխվում է ծննդավայր՝ հայրենի Քեսապի Գարատուրան գյուղ: Սակայն 2014 թ. մարտի 21-ին՝ Թուրքիայի հովանավորած իսլամիստ հակապետական ծայրահեղական խմբավորումների՝ Քեսապ ներխուժումից հետո, նա հարկադրված լքում է հայրենի Քեսապը և վերջնականապես հաստատվում Հայաստանում:

Դեռևս 2002 թ. Հ. Չոլաքյանը ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում պաշտպանել էր թեկնածուական ատենախոսություն և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: Հետագայում ատենախոսությունը հրատարակվում է առանձին գրքով՝ «Անտիոքի մերձակա Ռուճի հովիտի հայերը (պատմա-ազգագրական ուսումնասիրություն)» (հրատ. «Ռիթչըրտ և Թինա Գարոլան» հրատարակչական հիմնադրամ, թիվ 2, Անթիլիաս, 2006, 260 էջ): Հայաստան տեղափոխվելուց հետո վաստակաշատ գիտնական-մանկավարժը որպես ավագ գիտաշխատող ընդունվում է Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսության բաժին: 2016 թ. Հ. Չոլաքյանը հաջողությամբ պաշտպանում է դոկտորական ատենախոսություն, ստանում պատմական գիտությունների դոկտորի աստիճան, դառնում Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի առաջատար, իսկ մի քանի տարի անց՝ գլխավոր գիտաշխատող: Հ. Չոլաքյանի դոկտորական ատենախոսությունը հետագայում լրացվում ու ամբողջացվում է և տպագրվում առանձին գրքերով (տե՛ս Հ. Չոլաքյան, Քեսապ, հ. Ա., Հալեյ, 1995, 572 էջ, հ. Բ., Հալեյ, 1998, 568 էջ, հ. Գ., Հալեյ, 2004, 672 էջ):

2014 թ. ԵՊՀ-ի բանասիրական ֆակուլտետի հայոց լեզվի ամբիոնը բազմավաստակ լեզվաբան, արևմտահայերենով դպրոցական և բուհական տասնյակ դասագրքերի հեղինակ Հ. Չոլաքյանին հրավիրում է մայր բուհում արևմտահայերեն դասավանդելու: Համատեղությամբ նա մի քանի տարի աշխատում է նաև ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի արևմտահայերենի բաժնում:

Բազմարդյուն գիտնականը միայն 2014–2022 թթ. հայրենիքում հրատարակել է ազգագրական, լեզվաբանական, հուշագրական, պատմական, գրական-գեղարվեստական ու հրապարակախոսական ավելի քան 16 աշխատանք:

Հ. Չոլաքյանը եզակի գիտնական-մանկավարժ և գործող ուսուցիչ է, գիտական, տեսական-մանկավարժական աշխատանքը նա հաջողությամբ զուգակցել է դասավանդման ու դպրոցական և բուհական ձեռնարկների կազմման ու հրատարակման հետ: Նրա հեղինակած դպրոցական դասագրքերն ավելի քան երեք տասնամյակ գործածվում են սփյուռքահայ տարբեր համայնքների հայկական նախակրթարաններում ու միջնակարգ և երկրորդական դպրոցներում:

Բերիո թեմի ազգային առաջնորդարանի հովանավորությամբ Հ. Չոլաքյանի պատրաստած «Հայերէնի դասագիրք»՝ Ա., Բ., Գ., Դ., Ե., Զ. (1990–1993 թթ.) 6 գրքերը և ուսուցչի ձեռնարկները բովանդակությամբ, մեթոդով, ձևով ու նպատակներով նորություն էին ոչ միայն սփյուռքում, այլև Հայաստանում: Այս շարքի Ա. և Բ. հատորները լրամշակվել և վերահրատարակվել են 2000 թ.: Իսկ միջնակարգ և երկրորդական կարգերի համար Հ. Չոլաքյանի պատրաստած գրականության և լեզվի «Անդաստան» ձեռնարկի Ա., Բ., Գ., Դ., Ե., Զ. (2009–2014 թթ.) 6 գրքերի շարքերում լեզվագիտությունն ու գրականությունը համընթաց ընթանում են մինչև 12-րդ կարգ:

1996 թ. Հ. Չոլաքյանը Հալեպում հրատարակության է պատրաստել «Հայերէնի դասընթացը» շարքը՝ բաղկացած չորս գրքից: Առաջինն ընդգրկում է հնչյունաբանություն և բառագիտություն, երկրորդը՝ ձևաբանություն, երրորդը՝ շարահյուսություն, չորրորդը՝ հայոց լեզվի պատմություն:

1986 թ. Հալեպում Հ. Չոլաքյանը հրատարակում է «Քեսապի բարբառը» աշխատությունը (370 էջ): Այս աշխատանքը մեծ արժեք ունի հայ բարբառագիտության բնագավառում, մանավանդ եթե նկատի առնենք այն փաստը, որ օրեցօր պակասում է այդ բարբառը կրողների ու դրանով հաղորդակցվողների թիվը: 2009 թ. այս նույն աշխատությունը, մասնակի փոփոխություններով, լույս է տեսնում նաև Երևանում:

Հ. Չոլաքյանն արժեքավոր աշխատություններ ունի նաև արևմտահայերենի ուսումնասիրության ոլորտում: Այսպես, 2000 թ. Հալեպում հրատարակել է «Հայերէնի աանդական ուղղագրութիւնը», 2016 թ. Երևանում՝ «Աանդական ուղղագրութիւն (կանոնակարգ և խնդիրներ)» աշխատությունները: 2017 թ. Երևանում լույս է տեսնում «Արեւմտահայերէնի քերականութիւն (կանոնակարգ և խնդիրներ)» խորագրով առաջին գիրքը, իսկ երկրորդ գիրքը հրատարակվում է 2019 թ.: 2018 թ. Անթիլիասում լույս է տեսնում «Գործնական Արեւմտահայերէն» ձեռնարկը: 2018 թ., այս անգամ դարձյալ Երևանում, հրատարակվում է «Արևմտահայերէնի կանոնակարգման հարցեր (Զթեքուող խօսքի մասեր)» աշխատությունը:

Հ. Չոլաքյանի հարազատ կրթօջախ Հալեպի Քարեն Եփփե Ազգային ճեմարանը, որտեղ իր ուսուցչական գործունեության մեծագույն մասն է անցկացրել երևելի մանկավարժը, եղել ու մնում է նրա մանկավարժական գործունեության դարբնոցը: Նվիրական կրթօջախի նկատմամբ անանց սիրո ու երախտագիտության արժանի արտահայտությունն են 1997 թ. Հալեպում հրատարակված «Յիսնամեակ Քարեն Եփփե Ազգային Ճեմարանի» պատկանելի հատորը (762

էջ) և 2001 թ. հրատարակած «Քարէն Եփփէ Հայ Գողգոթային և Վերածնունդին հետ» աշխատությունը:

2007 թ. Հալեպի Ազգային Սահակյան վարժարանի 80-ամյա հոբելյանի առթիվ Հ. Չոլաքյանը հրատարակում է «Ութսունամեակ Հալեպի Ազգային Սահակյան Վարժարանի» խորագրով գիրքը (606 էջ):

2011 թ. Քուվեյթում լույս է տեսնում նրա կազմած «Ոսկեմատեան Քուեյթի Ազգային Վարժարանի» սովորածավալ (760 էջ) հատորը՝ նվիրված համբավավոր վարժարանի կեդարյա հոբելյանին:

2021 թ. ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը հրատարակում է Հ. Չոլաքյանի կազմած «Սուրիահայ Դպրոցի Պատմություն» երկհատոր աշխատանքը (համապատասխանաբար՝ 648 էջ և 608 էջ ծավալով), որում ներկայացված է հայաշատ Սիրիայի՝ շուրջ 110 հայաբնակ վայրերում գործող 240 ամենօրյա և դրանց կից՝ կիրակնօրյա, երեկոյան, գիշերային, արհեստի ու ամառային դպրոցների պատմությունը:

Հ. Չոլաքյանի գրական վաստակի արժեքավոր մաս են կազմում ազգագրական բնույթի աշխատությունները: Այս բաժնում լուրջ ներդրում է ծննդավայր Քեսապի շրջանին նվիրված եռահատոր ուսումնասիրությունը, որի առաջին հատորը լույս է տեսել Հալեպում 1995 թ. (572 էջ), երկրորդ հատորը՝ 1998 թ. (568 էջ), իսկ երրորդ հատորը՝ 2004 թ. (672 էջ): Այս եռապատումով նա ընթերցողին ծանոթացնում է իր հայրենի բնօրրան Քեսապի աշխարհագրությանը, պատմությանը, մշակույթին, ավանդություններին, քեսապցիների բարբառին, վարքուբարքին, սովորություններին, կենցաղին, խոհանոցին, տեսարժան վայրերին և այլն: Արժեքավոր այս հատորները երախտագետ Հ. Չոլաքյանի՝ տասնամյակներ տևած շարունակական պրպտումների, հանդիպումների, հավաքած դաշտային ազգագրական նյութերի ուսումնասիրության ու հյութեղ լեզվով ներկայացնելու շնորհալի դրսևորումն են, որոնցով նա փրկել ու սերունդների սեփականությունն է դարձրել Քեսապի նյութական ու հոգեմտավոր բազմաշերտ ժառանգությունը՝ դրանով իսկ արժանանալով հայրենակիցների ու հայազետազգագրագետների ջերմ սիրուն ու ակնածանքին:

1980 թ. Հ. Չոլաքյանը Հալեպում հրատարակում է «Քեսապի ժողովրդական երգարուեստը» պրակը, իսկ մեկ տարի անց՝ 1981 թ., «Ցամբած աղբիւրը նորէն կը բխի (Սարգիս Գապաղեանի պատումը Միսա Լեւան հերոսամարտի մասին)» գրքուկը: 1988 թ. Հալեպում լույս է տեսնում «Միջ-Գաւառական անեքթոտներ» գիրքը, որը հետագայում լրամշակվում ու վերահրատարակվում է դարձյալ Հալեպում 2005 թ.:

2015 թ. Անթիլիասում, որպես «Արևմտեան Հայաստանի և Կիլիկիոյ Յուշամատեններ» մատենաշարի հերթական՝ 8-րդ հատոր, լույս է տեսնում «Քեսապ» սովորածավալ աշխատանքը (1348 էջ):

2015 թ. Երևանում ընթերցողների դատին հանձնված «Քեսապի երեք օրերը (21–23 Մարտ 2014)» հրապարակախոսական գրքում հոբելյարը մանրամասնորեն ներկայացնում է հակակառավարական զինյալ ելուզակների՝ Քեսապի վրա հարձակումից հետո բնօրրանը հարկադրաբար լքած քեսապցի-

ների վիճակը և փախուստը դեպի Լաթաքիա: Նույն՝ 2015 թ., գիրքը թարգմանվում ու անգլերենով հրատարակվում է ԱՄՆ-ում:

2020 թ. Երևանում Հ. Չոլաքյանը հրատարակում է «Քեսապի նիթական մշակոյթը» աշխատությունը: Նույն թվականին իր առաջաբանով ու ծանոթագրություններով Երևանում հրատարակում է Հակոբ Հանիյանի գրի առած «Օսմանեան բանակի զինուոր Սարգիս Հանիեանի վկայութիւնը» հուշագիրքը:

Այս տարի Երևանում տպագրվեց բազմաբեղուն Չոլաքյան գիտնականի առայժմ վերջին աշխատանքը՝ «Պատմական Անտիոքի եւ շրջակայից բնիկ հայերն ու միւս հաւաքականութիւնները» պատմաագագագրական մենագրությունը:

Թերևս գրականագետ հետազոտողները դեռ կանդրադառնան Հ. Չոլաքյանի գրական-գեղարվեստական ժառանգության ուսումնասիրությանն ու արժևորմանը: Նշենք միայն, որ հայ գրականության անդաստան նա ոտք է դրել իր բանաստեղծությունների անդրանիկ ժողովածուով, որը «Այսպէս սկսաւ գարունը» խորագրով լույս է տեսել Բեյրութում 1970 թ.: Արցախյան շարժմանն արձագանքելով՝ Հ. Չոլաքյանն ուսումնասիրել և 1990 թ. Հալեպում լույս է ընծայել «Արցախեան ինքնաճանաչման բանաստեղծութիւնը» գրքուկը: Անհաշիվ է Հ. Չոլաքյանի՝ սփյուռքահայ ու հայաստանյան պարբերականներում հրատարակած գրական-գեղարվեստական հոդվածների, ակնարկների, բանաստեղծությունների, պատմվածքների, գրախոսությունների ու թղթակցությունների թիվը:

Մանկավարժական, բանասիրական և ուսուցչական-դասախոսական բազմազբաղ գործունեությունից անբաժան՝ գրականությունն ու գրականագիտությունը միշտ էլ Հ. Չոլաքյանի առօրյայի մասն են կազմել: Սփյուռքում Հ. Չոլաքյանը եղել է հայ գրողների հորելյանական հանդիսությունների փնտրված ատենաբան-բանախոսը: Նա իր ելույթներով, հոդվածներով ու մենագրությամբ հանրությանն է ներկայացրել գրական որոշ շրջանակների (Սիրիա, Լիբանան, Կ.Պոլիս, Արցախ) հայ գրականության առօրյան («Արցախեան ինքնաճանաչման բանաստեղծութիւնը»):

Հ. Չոլաքյանի ու նրա հրատարակած գրքերի մասին գրվել են շուրջ 80 հոդվածներ և գրախոսություններ, ասվել գնահատանքի խոսքեր:

2022 թ. 75-ամյա Հ. Չոլաքյանը, մայր բուհում իր ուսուցչական գործունեությունը դադարեցնելու վերաբերյալ հայտարարություն անելուց հետո, անցել է վաստակած հանգստի, թեև այդ հանգիստ ասածը ամենևին էլ Հ. Չոլաքյանի պես պրպտուն ու եռանդուն գիտնական-մանկավարժի համար չէ: Նա, նախկինի համեմատ, ավելի պակաս ծանրաբեռնվածությամբ, այնուամենայնիվ շարունակում է գիտամանկավարժական գործունեությունը՝ իր հանգիստը համարելով հայությանը, հայկական կրթօջախներին ու հայագիտությանը մինչև վերջ անմնացորդ ու անձնվիրաբար ծառայելը: Հ. Չոլաքյանն այժմ էլ, գիտական աշխատանքային գործունեությանը զուգահեռ, շարունակում է առկա և առցանց եղանակով մանկավարժական բուռն գործունեություն ծավալել: Նա լեզվի ուսուցման տեսամեթոդական ու գործնական հեռավար դասընթացներ ու խորհրդատվություններ է անցկացնում սփյուռքի հայկական մի շարք գաղթօ-

ջախների կրթարանների ուսուցչական խմբերի հետ, նրանց հետ անցկացնում վարպետաց (օրինակելի, տիպար) դասեր, ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացներ՝ մասնակցելով նաև հայոց լեզվի ուսուցմանը, հայեցի դաստիարակությանն ու հայ դպրոցին նվիրված գիտաժողովներին՝ հանդես գալով ուսուցման զանազան հարցերին նվիրված հոդվածներով:

Հ. Չոլաքյանի մասնակցությամբ վերջին գիտաժողովներից է 2022 թ. դեկտեմբերի 6–7-ը Բեյրութի Հայկազյան համալսարանում կայացած գիտաժողովը, որը կրում էր «Արաբական Ծոցի երկիրներու հայերը (Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններ, Եմէն, Պահրէյն, Սէուտ. Արաբիա, Քաթար, Քուէյթ, Օման)» խորագիրը: Դեկտեմբերի 6-ի նիստում Հ. Չոլաքյանը ներկայացրեց «Քուէյթի հայօճախին կազմաւորումը» թեմայով իր շահեկան գեկուցումը:

Մեծ բարեբախտություն ու պատիվ ենք ունեցել 2015 թ. ծանոթանալու և մոտիկից շփվելու մեծանուն ուսուցչի հետ: Որպես Երևանում կազմակերպվող սփյուռքահայ ուսուցիչների մեկամյա վերապատրաստման դասընթացների համակարգող, 2–3 տարի շարունակ հնարավորություն եմ ունեցել որպես ազատ ունկնդիր ներկա լինելու Հ. Չոլաքյանի վարած արևմտահայերենի դասերին ու վայելելու նրա հոգեպարար արևմտահայերենը: Դասերից հետո Հ. Չոլաքյանը սիրահոժար ու անտրտունջ պատասխանում էր բոլոր հարցերին, լրացուցիչ մեկնաբանություններ ու խորհուրդներ տալիս: Նրա շնորհիվ կարողացանք բավարարել արևմտահայերենին ու արևմտահայերենով հաղորդակցվելու մեր պահանջը և գոնե մասամբ դրան տիրապետելու ձգտումները:

Մայր հայրենիքը, բարձր գնահատելով հայրենադարձ սփյուռքահայ բազմավաստակ մտավորականի մանկավարժական և գիտական գործունեությունը, 2010 թ. նրան պարգևատրել է ՀՀ վարչապետի Պատվո հուշամեդալով, իսկ 2011 թ.՝ ՀՀ նախագահի «Մովսես Խորենացի» շքանշանով:

Սակայն Հ. Չոլաքյան մտավորականի համար ամենամեծ կոչումը «Ուսուցիչ ըլլալն է»: Նա իրավամբ վաստակել է այդ կոչմանն արժանի լինելու իր անկապտելի իրավունքը:

Մեծարգո մանկավարժ, ուսուցիչ, մտավորական ու գիտնական, հայագետ Հակոբ Չոլաքյանին շնորհավորելով 75-ամյա վաստակած հոբելյանի առիթով՝ մաղթում ենք արևշատություն և քաջ առողջություն: Ցանկանում ենք, որ այսուհետ ևս երիտասարդական ավյունով շարունակի իր ազգանվեր գործունեությունը՝ ի նպաստ արևմտահայերենի և հայ դպրոցի, մշակույթի ու գիտության զարգացման ու հարատևման:

Արման Մադոյան, պ. գ. թ.

«ԿԶՆԱԿ» հիմնադրամի՝ վերապատրաստման ծրագրերի մշակման և վերապատրաստումների արդյունավետության գնահատման բաժնի պետ

